मासस्य" एवं दिने ज्ञाते किमयं रात्रौ जातो दिवा वेति तदर्थमाह रात्रिद्युसंज्ञेति रात्रिद्युसंज्ञा पूर्वं व्याख्याताः गोजाश्विकर्किमिथुना इत्यादिना। तत्र प्रश्नकाले यदि रात्रिसंज्ञो लग्नो भवति तदा तस्य विलोमतो दिवाजन्म वक्तव्यम् अथ द्युसंज्ञो लग्नो भवति तदा रात्रौ जन्म वक्तव्यम्। एवं दिनरात्रिविभागे ज्ञाते वेलाज्ञानमाह भागैश्च वेलाः क्रमशो विकल्प्याः यस्मिन् दिने पुरुषस्य जन्मज्ञानं तस्मिन् दिने अंशादिलोऽपि ज्ञातः ततस्तस्य पुरुषस्य यदि दिवाजन्म तदा तस्मादादित्याद्दिनप्रमाणं कार्यम् अथ रात्रौ जन्म तदा रात्रिप्रमाणं तत्र प्रश्नलग्नस्य तस्मिन् काले यावन्तस्तस्य भुक्तांशैरनुपातः कार्यः यदि पुरुषस्य दिवाजन्म तदा दिनप्रमाणेन यदा रात्रौ रात्रिप्रमाणेन तत्कालभुक्तांशकानां गणनां कृत्वा तस्यैव लग्नस्य स्वदेशराश्युदयप्रमाणेन भागमपहृत्यावाप्तां वेलां तावता कालेन गतेन दिनस्य रात्रेर्वा जन्म वक्तव्यम्। एवं लग्नभागैः क्रमशः परिपाट्या वेलाः समयाः विकल्प्या विकल्पनीयाः" भट्टो०।

"केचिच्छशांकाध्युषितात्त्रयांशाच्छुक्लान्तसंज्ञं कथयन्ति मासम्। लग्नत्रिकोणोत्तमवीर्ययुक्तं चन्द्रोऽथवेऽस्तात्रभगादिभिर्वा" पृ०मू०।

"अथान्तरेण मासज्ञानमिन्द्रवज्रयाह केचिदिति केचिदाचार्याः यथाह्याध्युषितात्त्रयांशाच्छुक्लान्तसंज्ञं मासं कथयन्ति प्रश्नकाले यस्मिन्नवांशके नवमेऽंशे चन्द्रमा भवति तमपि नवांशकं त्रिधा परिकल्प्य तस्मिन्नवांशके नवमेऽंशे चन्द्रमा व्यवस्थित इति चन्द्रनवांशकगतं नक्षत्रमन्वेष्यम्। तत्रत्यशुक्लान्तसंज्ञके मासि तस्य जन्म वक्तव्यम् अथ यस्य नक्षत्रस्य शुक्लान्तसंज्ञो मासो नास्ति तस्य बृहस्पतिचारोक्तविधिना शुक्लान्तसंज्ञो मासः परिकल्प्यः तत्रोक्तम् "नक्षत्रेण सहोदयमस्तं वा येन याति शुक्रमन्त्री। तद्वर्षं वक्तव्यम् वर्षं मासं क्रमेणैव। वर्षाणि कार्त्तिकादीन्याग्नेयाद्यद्वादशोद्यानि क्रमशस्त्रिमन्तु पञ्चमसप्तमान्त्यमन्त्यं च यद्वर्षमिति" तत्र चन्द्रमा यदि वृषनवांशके तत्रवांशकसप्तकस्यावांग्भवति तदा कार्त्तिके मासि जात इति वक्तव्यम्। अथ वृषनवांशकस्योर्द्ध भवति मिथुननवांशके तत्रवांशकषट्कस्यावांग्यदा चन्द्रमा भवति तदा मार्गशीर्षे मासि जात इति वक्तव्यम्। अथ मिथुनवांशके तत्रवांशषट्कस्योर्द्ध कर्कटनवांशके तत्रवांशकपञ्चकस्यावांग्यदा चन्द्रमा भवति तदा पौषे मासि जात इति वक्तव्यम् अथ कर्कटे तत्रवांशकपञ्चकस्योर्द्ध सिंहनवांशके तत्रवांशकचतुष्टयस्यावांग्यदा चन्द्रमा भवति तदा माघे मासि जन्म इति वक्तव्यम्। अथ सिंहनवांशके तत्रवांशकचतुष्टयस्योर्द्ध कन्यानवांशके तत्रवांशकसप्तकस्यावांग्यदा चन्द्रमा भवति तदा फाल्गुने मासि जात इति वक्तव्यम्। अथ कन्यानवांशकसप्तकस्योर्द्ध तुलानवांशके तत्रवांशकषट्कस्यावांग्यदा चन्द्रमा भवति तदा चैत्रे मासि जात इति वक्तव्यम् अथ तुलानवांशके तत्रवांशकषट्कस्योर्द्ध वृश्चिकनवांशके तत्रवांशकपञ्चकस्यावांग्यदा चन्द्रमा भवति तदा वैशाखे मासि जात इति वक्तव्यम् अथ वृश्चिके तत्रवांशकपञ्चकस्योर्द्ध धनिनवांशके तत्रवांशकचतुष्टयस्यावांग्यदा चन्द्रमा भवति तदा ज्यैष्ठे मासि जात इत्यवगन्तव्यम्। अथ धनिनवांशके तत्रवांशकचतुष्टयस्योर्द्ध मकरनवांशकत्रयस्यावांग्यदा चन्द्रमा भवति तदा आषाढे मासि जात इति वक्तव्यम्। अथ मकरनवांशके तत्रवांशकत्रयस्योर्द्ध कुम्भनवांशके तत्रवांशकद्वयस्यावांग्यदा चन्द्रमा भवति तदा श्रावणे मासि जात इति वक्तव्यम्। अथ कुम्भनवांशके तत्रवांशकद्वयस्योर्द्ध मीननवांशे तत्रवांशपञ्चकस्यावांग्यदा चन्द्रमा भवति तदा भाद्रपदे मासि जात इति वक्तव्यम् अथ मीननवांशके तत्रवांशकपञ्चकस्योर्द्ध मेषनवांशे तत्रवांशषट्कत्रयस्यावांग्यदा चन्द्रमा भवति तदाश्वयुजि मासि जात इति वक्तव्यम्। अथ मेषनवांशके तत्रवांशाष्टकस्योर्द्ध यदि चन्द्रमा भवति तदा कार्त्तिके मासि जात इत्यवगन्तव्यम्। यस्मिन् कृत्तिका रोहिणी च कार्त्तिकः स्वगशिराद्रा च मार्गशीर्षः पुनर्वसुः पुष्यश्च पौषः" अश्लेषा मघा च माघः। पूर्वफाल्गुन्युत्तरफाल्गुनी हस्तश्च फाल्गुनः। चित्रा स्वाती च चैत्रः। विशाखा अनुराधा च वैशाखः। ज्येष्ठामूले ज्यैष्ठः। पूर्वाषाढोत्तराषाढा चाषाढः। श्रवणं धनिष्ठा च श्रावणः। शतभिषक्पूर्वभाद्रपदोत्तरभाद्रपदाश्च भाद्रपदः। रेवत्यश्विनीभरण्यश्चाश्वयुजः। यत्रोक्तम् "त्रिमन्तु पञ्चमसप्तमान्त्यमन्त्यं च यद्वर्षमिति। एवं शुक्लान्तस्य मासस्य शुक्लान्तपक्षेणैतत्प्रतिपादयति यथा शुक्लपक्षान्ते येन नक्षत्रेण युक्तश्चन्द्रस्तन्नामा मासो वक्तव्यः यथा कार्त्तिकशुक्लपक्षान्ते कृत्तिकारोहिणीभ्यामन्यतमेन युतश्चन्द्रमा भवति तेन कार्त्तिको मास उच्यते एवमन्येऽपि योज्यते। तदेतदनुपपन्नं